

БЫТАВЫЯ ПЕСНІ

Да бытавых песень адносяцца *любоўныя, сямейныя, сіроцкія, удовіныя, прымацкія, элегічныя* творы, звязаныя з пазаабрадавай сферай жыцця чалавека. Калі вы параўнаеце прапанаваную жанравую класіфікацыю з класіфікацыяй, змешчанай у Зводзе беларускага фальклору «Беларуская народная творчасць», то заўважыце, што названыя разнавіднасці песень пададзены крыху інакш: асобнымі тамамі прадстаўлены *любоўныя* песні і сямейна-бытавыя – *уласна сямейныя, сіроцкія, удовіныя*. У плане класіфікацыі гэта тыя ж творы, якія мы прапануем пад агульнай назвай «бытавыя песні». Прымацкія песні ў Зводзе змешчаны ў томе «Сацыяльна-бытавыя песні». На нашу думку, прымацтва, як яго традыцыйна разумеў народ, – з’ява сямейная, а не сацыяльная: скаргі на долю мужа-прымака лічыць сацыяльным пратэстам не зусім карэктна.

Даволі часта і ў навуковых даследаваннях, і ў зборніках фальклорных твораў можна сустрэць такое словазлучэнне, як «лірычная песня». Выкарыстоўваючы гэты тэрмін, карыфеі беларускай фалькларыстыкі Н. С. Гілевіч і А. І. Гурскі падкрэслівалі, з аднаго боку, прыналежнасць твора да пазаабрадавай сферы, з другога – надзвычайную прыгажосць, мастацкую вартасць беларускіх пазаабрадавых песень. На нашу думку, выкарыстанне тэрміну «лірычная песня» міжволі прыводзіць да размывання жанравыдавых межаў, у выніку чаго студэнты не звяртаюць увагу на ўнутрывідавую або ўнутрыжанравую спецыфіку твора. Дадзеная акалічнасць робіць недакладным практычнае прымяненне тэарэтычных ведаў, атрыманых студэнтамі на лекцыях, практычных і семінарскіх занятках.

Кожная з тэматычных разнавіднасцей песень мае свае характарыстыкі, таму іх магчыма распазнаць і правільна вызначыць.

Любоўныя песні (песні пра каханне) прысвечаны тэме кахання – шчаслівага, нешчаслівага, ідэальнага і г. д. У цэнтры твораў – лірычны герой (дзяўчына ці хлопец), яго эмацыянальна афарбаваныя роздумы, пачуцці і перажыванні. Формай іх перадачы, як правіла, з’яўляюцца маналагічныя споведзі-прызнанні, споведзі-скаргі, дыялогі. Важны момант у перадачы псіхалагічнай карціны любоўнага перажывання належыць пейзажным замалёўкам.

Часта ў якасці аб’екта кахання дзяўчыны выступае хлопец-казачэнька. У традыцыйнай лірыцы гэта тыповы вобраз маладога нежанатага хлопца, а зусім не ўказанне на сацыяльную прыкмету: казакі як асобная група з’яўляюцца цэнтральнымі вобразамі-персанажамі ў *сацыяльных казацкіх песнях*. Вылучэнне тэмы і калізіі твора дазваляе адрозніваць гэтыя разнавіднасці песень.

У *сямейных песнях* распрацоўваюцца тэмы сямейнага дэспатызму і жаночай долі. Асноўныя матывы – сум па роднай хаце і бацьках (праз успаміны і звароты да братаў і родных), скаргі, слёзы і праклёны

прыгнечанай нявесткі, папрокі зяцю ад цешчы, нараканні на мужа-п'яніцу і г. д. Сустракаюцца, хоць і рэдка, песні, дзе гаворыцца аб добрым і чулым свёкры і, наадварот, скаргі дачкі на бацькоў, якія аддалі замуж далёка ад дому. Асобную групу складаюць песні-апаведы пра ўзаемаадносіны жонкі і мужа, жыццё з нялюбым (нялюбай) ці старым мужам, нявернасць мужа (радзей – жонкі) і г. д. Названыя творы ў большасці сваёй спявалі жанчыны.

Сіроцкія і ўдовіныя песні прысвечаны тэме нешчаслівага, складанага лёсу дзяцей і ўдавы пасля страты бацькоў і мужа. Для іх характэрны матывы скаргаў на долю, слёз, пакут у перадачы шчымлівага болю, зварот да памерлых, долі, Бога (Гасподзь Бог навучае сірату, як і дзе знайсці сваю мамку, і г. д.). Форма арганізацыі твора, як правіла, апаведна-дыялагічная.

Прымацкія песні адлюстроўваюць сямейныя праблемы і стасункі з той толькі розніцай, што ў іх жаліцца на свой лёс прымак, які жыве ў хаце жонкі. Часам сярод прымацкіх песень сустракаюцца творы жартоўна-гумарыстычныя.

Асобную групу складаюць *элегічныя песні*. Паводле класіфікацыі В. Я. Гусева, названыя песні падобныя да песень пра каханне, таму што вызначаюцца такім жа лірызмам, перадачай пачуццяў і настрояў. Іх адрозненне – у вобразнай сістэме твора: у элегічных песнях суб'ект перажывання (хлопец, дзяўчына) не прадстаўлены, у іх перадаецца агульны характар перажывання і акцэнт робіцца на апісанні прыроды (пейзажныя малюнкi), радзей – на інтэр'еры хаты.

ЛІТАРАТУРА

1. *Гурскі, А. І. Пазаабрадавая паэзія* / А. І. Гурскі, Г. А. Пятроўская, Л. М. Салавей ; навук. рэд. А. С. Фядосік. Мінск, 2002. – (Беларускі фальклор. Жанры. Віды. Паэтыка ; Кн. 3).
2. *Гурскі, А. І. Семантыка і паэтыка сямейнай лірыкі* / А. І. Гурскі. Мінск, 2001.
3. *Гурскі, А. І. Тайны народнай песні* / А. І. Гурскі. Мінск, 1994.
4. *Песні пра каханне* / склад. І. К. Цішчанка, С. Г. Нісневіч. Мінск, 1978.
5. *Сямейна-бытавыя песні* / склад. І. К. Цішчанка, Г. В. Таўлай. Мінск, 1984.